

Lea Šugman Bohinc

PRIPOVEDOVANJE ZGODB V SOCIALNEM SVETOVANJU IN PSIHOTERAPIJI

OD POSLUŠANJA K POSLUŠANJU ZGODB

Oče psihoterapije Freud je l. 1916 opredelil terapijo kot razgovor:

Pri analitičnem zdravljenju se ne dogaja nič drugega, kot da zdravnik in tisti, ki ga zdravnik analizira, izmenjavata besede... Besede so bile sprva čarovnija in beseda je še danes ohranila veliko svoje stare čarovne moči. Z besedami lahko človek svojega bližnjega osreči ali pa ga požene v obup, z besedami prenaša učitelj svoje znanje na učenca, z besedami pritegne govornik zbor poslušalcev in usmerja njihove sodbe in odločitve. Besede izživajo afekte in so splošno znano sredstvo za naše medsebojno vplivanje. Zato uporabe besed v psihoterapiji ne bomo podcenjevali in bomo radi prisluhili besedam, ki jih izmenjavata analitik in njegov pacient. (Freud 1977: 27.)

Potem pa - ko da je predpostavka psihoterapije kot razgovora postala tako samoumevna, da je sploh ni bilo treba reflektirati in upoštevati - je opisano razumevanje poniknilo v ozadje razvijajočih se novih psihoterapevtskih teorij. Šele v devetdesetih letih dvajsetega stoletja so avtorji, kot sta de Shazer in Bergova v Združenih državah Amerike ali Epston in White v Avstraliji, obudili to predpostavko in na njej utemeljili svoj model psihoterapije, kratko terapijo in narativno terapijo. Glede na čas, v katerem sta se razvili, ju označujejo za *poststrukturalistični*, čeprav, denimo, de Shazer meni, da bi bila točnejša oznaka *nestrukturalistični*, torej brez strukture v primerjavi s strukturalističnimi, strukturalističnimi. Poudarjanje osrednjega pomena psihoterapije kot razgovora je tudi značilnost terapevtske smeri, ki ji pripadam sama,

tako imenovane kibernetike psihoterapije, ki jo je utemeljil G. Barnes. Avtor zagovarja tole stališče (1994: 156):

Ne moremo izstopiti iz jezika in govoriti o tem, kar počnemo. V končni fazi bomo morali govoriti skupaj, tako da bomo uporabili besednjake, kakršne koli imamo, in vprašali: Zakaj se pogovarjaš tako, kot se?

Naj se še nekoliko pomudim pri očetu psihoterapije in pri Wittgensteinovem branju Freuda, zlasti njegove interpretacije »jezika sanj«. Wittgenstein (v Bouveresse 1995: 110) razmišlja tako:

Denimo, da pogledamo na sanje kot na vrsto jezika. Način govora o nečem ali način simboliziranja nečesa. Ti [simbolizmi] so lahko pravilni, ne nujno abecedni - lahko so, recimo, kitajski. Mogoče bi lahko našli način prevoda tega simbolizma v jezik vsakdanje govorice, vsakdanjih misli. Toda prevod bi moral biti mogoč v obe smeri. Z rabo enake tehnike bi moralo biti mogoče prevesti vsakdanje misli v sanjski jezik. Kot ugotavlja Freud, to nikdar ni storjeno in tega ni mogoče storiti. Zato bi lahko podvomili, ali je sanjanje način razmišljanja o čem, ali je to sploh jezik.

S tem v zvezi je zanimiva Freudova (v Bouveresse, prav tam: 113) *primerjava* reševanja (pacientovega) problema s sestavljanjem na kocke razrezane slike, sestavljanke. Kriterij analitikove uspešne interpretacije analizirančeve sanjske zgodbe je po Freudovem mnenju sestavljena podoba, v kateri vsak delec pade na pravo mesto in v ustrezni kombinaciji z drugimi delci oblikuje smiselno celoto. Čeprav je tudi Wittgenstein rad uporabljal analogijo reševanja filozofskih problemov

in oblikovanja sestavljanke, pa ni bil prepričan v zmožnost psihoanalitiške interpretativne metode, da pojasni izvorni pomen sanjske zgodbe, in je menil, da sanjska zgodba, »kakrašna je, oblikuje drobec, ki naredi na nas močan vtis (kadar koli že), tako da iščemo razlago, ki bi ustvarila povezave« (prav tam: 115–116).

Na drugem mestu filozof meni: »Ko interpretiramo sanje, bi lahko rekli, da se prilegajo kontekstu, ki neha biti begajoč« (prav tam: 116). V primerjavi z izvorno sanjsko zgodbo se zdi analitična interpretacija sanj kakor na novo sanjane sanje, kakor na novo napisana sanjska zgodba (kakor spomin na doživetje, o katerem Maturana in Varela menita, da je novo doživetje). Medtem ko je Freud verjel v točne in pomensko enoznačne rezultate svoje metode interpretacije sanj, Wittgenstein ni verjel v to, da so po tej poti dobljene razlage nujno tudi najboljše in edini sprejemljivi ali edini mogoči rezultat prizadevanj dopolniti sestavljanke na podlagi sanjskega delca. Za ta namen je uporabil analogijo z risbo na velikem kosu papirja, ki ga tako zvijemo, da so delci, ki v izvorniku niso spadali skupaj, zdaj nameščeni drug ob drugem, tako da oblikujejo novo podobo, ki lahko je ali pa ni smiselna. V miselnem eksperimentu si je filozof nato zamislil nekoga, ki ugleda nezvito podobo in vzklikne, da je to prava rešitev, sanje, kakršne je bil sanjal. Opisano situacijo je primerjal z iskanjem določene besede, da bi z njo izrazili določeno misel ali občutek. V trenutku, ko to besedo najdemo, vemo, da je prava, kar bi lahko izrazili z znano mislijo, da *ne vemo, kaj iščemo, dokler tega ne najdemo* (prav tam: 119).

V narativno pojmovanem svetovanju in psihoterapiji namesto o poslušanju govorimo o poslušanju zgodb, saj razumemo zgodbo kot temeljni način našega organiziranja in izmenjavanja pomenov dogodkov in doživetij (McLeod 1997: x), kot pomensko enoto, ki okviri naše izkustvo in skoz katero svoje izkustvo interpretiramo (Epston, White, Murray 1992, v McNamee, Gergen 1994: 97). Filozof MacIntyre (1981) meni, da je človek v bistvu »zgodbe pripovedujoča žival« (v McLeod 1997: 27). Zgodbe nam omogočajo časovno povezati različne vidike našega izkustva. Narativne terapije so zrasle v epistemološkem okviru socialnega konstruktivizma oz. konstrukcionizma (Gergen 1985) in se ne nanašajo le na procese in proizvode med svetovalcem ali terapevtom in klientskim sistemom, temveč so tesno povezane tudi z določeno obliko filozofske, politične in

odnosne kulture. Zgodbe, ki jih pripovedujemo v svetovalni in terapevtski interakciji, odsevajo kulturno zgodovinski kontekst, v katerem živimo, prav tako pa zrcalijo uporabljeni koncept »osebe« in »sebe« znotraj takega konteksta. Tako lahko prek razvoja pripovedovanih zgodb sledimo velikim spremembam, ki so se zgodile na prehodu od tradicionalnega (poljedelskega) k modernemu (industrijskemu) in pozneje od modernega k postmodernemu (informacijskemu) kulturno zgodovinskemu obdobju (McLeod 1997: 2–6).

Zanimivo je skoz to prizmo spremljati spreminjanje koncepta jaza oziroma sebe, ki je od kolektivu (družini, skupnosti) podrejenega in z zunanjimi dejavniki opredeljenega pojma jaza v tradicionalni kulturi (pomen »časti« v okviru moralne gotovosti) prešel h konceptu individualističnega, avtonomnega jaza v moderni kulturi (pomen »dostojanstva« v okviru moralnega relativizma) in h konceptu odnosnega, razdrobljenega (fragmentiranega) in »nasičenega« (saturiranega) jaza (Gergen 1994) oz. mogočih jazov (Wurf, Markus 1991) v postmoderni kulturi (vse v McLeod 1997: 5–6). Revolucionarna se mi zdi tudi interpretacija Gergena (1985, v Hoffman 1994: 10) o socialni konstrukciji jaza, ki nadomešča uveljavljeno pojmovanje jaza kot strukturirane notranje resničnosti, izražene v mislih in čustvih. Hoffmanova (prav tam) predlaga metaforični koncept jaza kot »raztezanje gibljive zgodovine, kot reko ali tok« in to ponazarja na primeru avstralskih aboridžinov in njihovih »vrstičnih pesmi«, nekakšnih glasbenih cestnih zemljevidov, s katerimi so označene meje različnih ozemelj, ki jih naseljujejo posamezniki. Človek se rodi v tako »vrstično pesem«, vendar pozna le njen del, ki pa ga lahko podeli z drugimi prebivalci (pa tudi z duhovi prednikov – ljudi, živali, rastlin, znamenj meja) in tako spozna še druge dele pesmi ter s tem širi svoje znanje. Identiteta posameznika ni omejena na osebo ali družino ali kakšno drugo enoto, temveč sestoji iz različno kompleksnih vzorcev neprekinjenega toka časa.

V kulturni perspektivi lahko razumemo zgodovino psihoterapije in svetovanja kot niz kontekstov, vgrajenih drug v drugega, v katerih se ogledujejo tradicionalna, predindustrijska, predmoderna, moderna in postindustrijska, postmoderna oblika svetovanja in zdravljenja. Na pomen kulturnega konteksta kažejo tudi številne ideje in metode, ki jih svetovanje in terapija vključujeta iz različnih segmentov kulture, recimo religije (na

primer spoved), medicine (denimo, odnos zdravnik-pacient, ki se močno zrcali v odnosu svetovalec-klient ali terapevt-klient), hipnoze, gledališča (psihodrama), prostitucije (seksualna terapija), joge (sprostitvev), zdravilstva, umetnosti itn. (McLeod 1997: 18).

In če sta si svetovanje in psihoterapija navzven prizadevala ohranjati pozitivistični, torej »znanstveni« videz, sta v konkretnem kontekstu vsakodnevne prakse delovala mimo objektivističnih epistemoloških predpostavk in se vzpostavljala ter vzdrževala kot mesto srečanja, kot prostor in čas za razgovor med najmanj dvema sogovornikoma, svetovalcem ali terapevtom in klientskim sistemom. To v številnih pogledih velja še danes. Kot že rečeno, šele postmoderne terapevtske smeri postavljajo refleksijo o terapiji kot razgovoru vzajemno opazujočih se in novo zgodbo soustvarjajočih sogovornikov »kot areni za pripovedovanje osebnih zgodb« (prav tam: 23) v središču svojega konceptualno metodološkega okvira.

Vpliv kulturnozgodovinskega konteksta lahko tolmačimo tudi z vidika uspešnosti psihoterapije kot konteksta za novo ali ponovno izgradnjo (rekonstrukcijo) klientove osebne zgodbe, da se bo lahko (znova) povezal z zgodbo širšega konteksta, denimo, skupnosti, ki ji pripada. Tak je koncept psihoterapije kot metanaracije (Omar, Strenger 1992, v McLeod 1997: 22) oziroma terapevtske teorije kot »splošne ali obdajajoče zgodbe, skoz katero se klient uči okviriti svojo življenjsko pripoved«.

Čeprav je psihoterapevtova soba pogosto edino mesto, kjer lahko klient izpove svojo zgodbo in dobi občutek slišnosti in sprejetosti, pa, paradoksnost, zaradi skrajne individualiziranosti osebnih zgodb ljudi na prehodu iz dvajsetega v enaindvajseto stoletje in pomanjkanja skupnih, kolektivnih zgodb na novo napisana klientova zgodba (največkrat) nima učinka integracije avtorja s širšo skupnostjo (McLeod 1997: 20–21, 25). Zgodbe, ki jih v interakcijo svetovanja in psihoterapije prinese svetovalec ali terapevt, navadno niso njegove osebne zgodbe, temveč bodisi splošnejše, skoraj mitske zgodbe o možnih spremembah ljudi bodisi za konkretnega klienta prirejene zgodbe o uresničenju zelenega razpleta problema drugih klientov. V obeh primerih deluje učinek preokvirjanja z mobilizacijo klientovih virov (po)moči in usmerjenostjo na uspešno izkušnjo v preteklosti ali možni razplet v prihodnosti.

RAZLIČNE ZGODBE O PRIPOVEDOVANJU ZGODB

De Shazer (1994: xi–xvii) pripoveduje drugačno zgodbo o pripovedovanju zgodb v svetovanju in psihoterapiji. Tudi njegova zgodba je, tako kakor McLeodova, zgodba v nadaljevanju. Začetek postavlja v čas, ko je Freud poslušal zgodbe svojih pacientov – zgodbe, ki so jih pripovedovali v budnem stanju, zgodbe, ki so jih pripovedovali v stanju transa, in sanjske zgodbe – in se spraševal, katera zgodba je resnična, prava. V odgovor na to svoje vprašanje je organiziral zgodbe, ki jih je slišal, na sebi lasten, nov način, v obliki svoje zgodbe o klientskih zgodbah, prepričan, da njegova zgodba ustreza resnici, ki se skriva v ozadju klientskih zgodb. Freud je nato svoje zgodbe o skriti resnici klientskih zgodb pripovedoval drugim ljudem in ti so jih v zanje značilni preobleki posredovali naprej, drugim zdravnikom v drugih državah, drugih delih sveta. Kot znanstvenik svojega časa je Freud uporabljal besednjak pripovedovanja klientskih zgodb, ki je bil poln »bolezni, kategorij, vzrokov, mehanizmov, sil, premeščanj, potlačitev in odporov« (prav tam: xii), s pomočjo katerih je pojasnjeval, zakaj je prišlo do konkretnih težav, ki jih je razumel kot umeščene v posameznika.

Nekaj desetletij pozneje je v Palo Alto, ZDA, nastala drugačna zasnova zgodbe o klientskih zgodbah, ki jo je prvi zapisal Don Jackson. Klienti so mu pripovedovali zgodbe o svojih družinah, ki jih ni bilo mogoče pojasniti z uporabo Freudove zgodbe in njenih junakov. Kot znanstvenik svojega časa je Jackson uporabljal besednjak »sistemov, homeostaze, redundance, iztirjenj, kategorij, komunikacije, odnosov, simetrije in asimetrije, krožnih vzrokov, mehanizmov, razreda in članov, dvojnih vezi in odporov« (prav tam: xiii), s katerimi je opisoval, kako so potekali problematični odnosi v klientskem sistemu. Skupaj z Batesonom, Weaklandom, Haleyem in sodelavci je uporabljal enosmerno steklo, avdio in video posnetke družin, ki so pripovedovale svoje zgodbe, in posredoval svojo pripoved o klientskih zgodbah naprej. Podobno je zgodbo o zgodbah svojih klientov pripovedoval Salvador Minuchin na drugem koncu ZDA – njegova zgodba je bila v primerjavi z Jacksonovo še bolj angažirana, še bolj strukturirana (tako imenovana strukturalna psihoterapija). V podobnem sistemskem besednjaku je v Italiji pisala svojo zgodbo o klientskih zgodbah Mara Selvini-Palazoli in jo posredovala dalje. Nekateri psihotera-

pevti (Ackerman, Bowen) so pisali nove zgodbe s starimi freudovskimi junaki in zapleti in njihova pripoved se je širila na vse strani strokovne in laične javnosti.

Na spet drugem koncu Združenih držav je hipnoterapevt, psihiater Milton H. Erickson pripovedoval svojo zgodbo o klientskih zgodbah, tako novo in drugačno od vseh dotlej pripovedovanih zgodb, da so ga imenovali čarovnika, šamana, neznanstvenega. Besednjak, ki ga je uporabljal, je bil navidez povsem nesistematičen, neulovljiv, saj je zavrgel vse sistemske koncepte svojih sodobnikov. Razlika med jezikom Ericksona in, denimo, Jacksona ali Minuchina ali Selvini-Palazzolijeve spominja na Heisenbergovo pojmovanje vloge zavestnega opazovalca in orodja njegovega opazovanja, na to, »ali pripoveduje zgodbo o 'valovih' ali o 'delcih'« (prav tam: xiv).

De Shazer opozarja na skupno lastnost opisanih različnih zgodb o klientskih zgodbah, na *skupno objektivistično predpostavko*, da je svetovalec oziroma terapevt (opazovalec) ločen od klientskega (opazovanega) sistema, ki mu pripoveduje svojo zgodbo. Razumevanje, da je svetovalec oziroma terapevt kot opazovalec - pripovedovalec zgodbe neločljivi del zgodbe klientskega sistema, ki je predmet njegovega opazovanja - pripovedovanja, je korenito spremenilo zasnovo terapevtske pripovedi o klientskih zgodbah šele v kratki terapiji (Harland 1987, de Shazer 1991, de Shazer in Bergova 1992), narativni terapiji (Epston, White 1989, 1990), kibernetiki psihoterapije (Barnes 1990) in drugih postmodernih terapevtskih smerih s konca dvajsetega stoletja. V tem besednjaku ni več ne analitskih¹ ne sistemskih metafor, besednjak naštetih terapevtskih zgodb je *slovar klientske zgodbe*, podeljen v razgovoru s terapevtovo zgodbo in razvijajoč se v smeri zelenega razpleta problema, v smeri novih skupnih analogij in metafor, v smeri nanovo, bolj zadovoljivo napisane skupne zgodbe terapevta in klienta.

DEJSTVA ALI METAFORE?

Naštete postmoderne terapevtske smeri prepričujejo koncept metafor, ki jih sogovorniki podelijo v razgovoru, saj ugotavljajo, da se avtorji, uporabniki metafor, nagibajo k njihovemu popredmetenju. Nekaj, kar smo sprva uporabljali *kot* nekaj drugega (analogija, metafora), slej ko prej *postane* drugo (popredmetenje). Tako so zgodnji dru-

žinski terapevti »prepoznali« delovanje družinskih »pravil« v terapevtski interakciji, ne, ker bi bila ta »pravila« obstajala, temveč ker so opazovalci razmišljali v jeziku »pravil« (Hoffman 1981, v Fouri 2000: 93). Kaže, da je najučinkovitejši način preprečevanja tega pogostega, tako rekoč samodejnega razvoja uporabe metafore sistematična refleksija našega početja. Zamislimo si vsakdanji primer gledanja skozi očala. Ko si jih prvič nataknemo, se še nekaj časa privajamo novemu načinu opazovanja sveta, nenehno se zavedamo očal, sčasoma pa se na to vse bolj poredko in nazadnje skoraj nikoli več ne spomnimo. Avtomatizem natikanja in nošenje očal je tako popoln, da se nam včasih zgodi, da neuspešno iščemo naočnike, dokler jih nazadnje ne odkrijemo na lastnem nosu. In če smo se najprej zdeli sebi tuji, ko smo se pogledali z očali v ogledalu, smo si kmalu tuji in neprepoznavni brez njih.

Znotraj polja psihoterapevtskih metafor je danes med postmodernimi terapevtskimi smermi aktualno tudi vprašanje nadaljnje rabe metafore (psiho)terapija. Na zadnji konferenci učiteljev šole kibernetike psihoterapije (Stockholm 1998) smo raziskovali možnosti preimenovanja te metafore, vendar nismo ustvarili bolj zadovoljivega izraza, s katerim bi se vsi strinjali², zato smo se odločili, da bomo do nadaljnjega uporabljali dosedanjo besedno zvezo *kibernetika psihoterapije*, s katero smo pred dobrim desetletjem želeli nakazati svoje drugačno razumevanje psihoterapije, namreč kot psihoterapije, ki jemlje samo sebe za predmet svojega opazovanja (ki jemlje samo sebe v psihoterapijo in v tem procesu namesto proizvajanja dodatne psihopatologije, kar je posledica vseh teoretskih psihoterapij, zmanjšuje, odpravlja psihopatologijo, saj se hrani z njo), in upošteva vključenost opazovalca (terapevta) v sistem njegovega opazovanja (klientski sistem). Podobno ugotavlja de Shazer (1994: 5), ki bi za čas do izuma ustrezne nove metafore staro najraje uporabljal v prečrtani obliki.

Prav tako postavljamo pod vprašaj nekatere druge psihoterapevtske metafore, ki so ostale iz starejših (teoretskih) terapij, ker še nismo ustvarili ustrežnejših. Taka metafora je, denimo, izrazito objektivistični *mehanizem*, ki ga je de Shazer že izločil iz besednjaka kratke terapije, v kibernetiki psihoterapije pa ga šele poskušamo nadomestiti z jezikovno (epistemološko) primernejšim pojmom. Filozof C. Taylor (1995) je opozoril na dualistično predpostavko v besedi »mehanizem« in,

zanimivo, komentiral objektivistični reprezentativistični epistemologiji sedemnajstega stoletja predhodno Aristotelovo pojmovanje o spoznanju kot o stanju, v katerem um (duh) postane eno s predmetom mišljenja (pod vplivom iste *eidosa*), kot vsaj v nekem pogledu participatorno namesto reprezentativistično. Taylor (1997: 3) dodaja, da je omenjena Aristotelova teorija v celoti vezana na filozofijo oblik, na podlagi katere je bil (poznejši) reprezentativistični model spoznanja edina možnost. Medtem ko je dualistična predpostavka postopoma izgubila verodostojnost, je mehanistična predpostavka ohranila in utrdila svoje mesto v naši tako »znanstveni« kakor zdravorazumski podobi sveta in poteka dogodkov v njem. Bolj ko smo v svojem obravnavanju dogodkov in stvari razumski (racionalni), bolj smo odprti za pojmovanje o tem, kako »resnično« delujemo, s čimer izražamo temeljno epistemološko predpostavko, da obstaja nekaj takega kot »resnica« in »resnični« svet, na katerega se »resnično« (in receptivno) odzivamo (prav tam: 65, 67–68).

Če se želimo učiti o razgovoru, pripovedih, zgodbah svojih sogovornikov, se moramo učiti o svojem lastnem jeziku, saj vselej uporabljamo jezik kot orodje in kot kontekst (de Shazer 1994: 6). De Shazer (prav tam: 7–9) razlikuje zdravorazumsko pojmovanje (jezik kot jasno razvidno sredstvo za izražanje že obstoječih dejstev), reprezentativistično oziroma strukturalistično (jezik kot reprezentacija »resničnosti«, ki jo lahko bolj ali manj razvidno odslikava, zato raziskujemo »pravo« resnico in pomene, ki so skriti za besedami), iluzorno, na primer budistično (jezik ovira naš dostop do »resničnosti«), in poststrukturalistično pojmovanje jezika (jezik je resničnost). Prvim trem razumevanjem je v nasprotju s četrtnim skupno predpostavljane sveta »tam zunaj«, neodvisnega od opazovalca. Četrtni način razumevanja predlaga, »da moramo pogledati, kako smo uredili svet v našem jeziku in kako je naš jezik (ki gre pred nami) uredil naš svet« (prav tam: 9).

Podobno krožnost predlaga Barnes, ko metaforično meni, da ne mislimo le »mi« skoz svoje koncepte, temveč tudi naši koncepti mislijo skoz »nas«; ne uporabljamo le mi svojih konceptov, ampak tudi naši koncepti uporabljajo nas. S tem seveda ne želi ponovno vzpostaviti dualističnega odnosa med pojmom sebe in pojmom konceptov, temveč, narobe, želi pokazati na *nerazdružljivost opazovalca in opazovanega*, procesov in proizvodov, uporabnika jezika in tega istega jezika, razu-

mevanja (interpretacije) stvari ali dogodka in konteksta razumevanja.

Na podlagi povedanega lahko razlikujemo tri (rekurzivne) rede pripovedovanja zgodbe v svetovanju in terapiji s položaja svetovalca ali terapevta. Oglejmo si jih z vidika socialne delavke oziroma delavca:

- socialna delavka oziroma delavec (tako kot, seveda, klient) v razgovoru s klientom pripoveduje zgodbo – z njim deli svoj način pomenske organiziranosti osebnega izkustva
- socialna delavka oziroma delavec strokovno načrtno ali reflektirano uporablja zgodbe o močeh spremembi odnosov med ljudmi, o uresničenju zelenega razpleta problema, pri čemer uporablja že omenjene osebne zgodbe, splošne, morda mitske zgodbe ali za posameznega klienta preoblikovane zgodbe in si z njimi prizadeva sprožiti preokvirjenje klientovih dosedanjih neuspešnih vzorcev reševanja problema v smeri večje učinkovitosti
- socialne delavke in delavci pripovedujejo različne zgodbe o klientskih zgodbah, odvisno od njihove konceptualne orientacije, od njihovih temeljnih epistemoloških predpostavk, na podlagi katerih se porajajo opisi oziroma pripovedi o pripovedih klientov.

ODPRT PROSTOR ZA RAZGOVOR IN DRŽA NEVEDNOSTI

Andersonova in Goolishian (1992, v McNamee, Gergen 1994: 27–28) predlagata tele predpostavke svoje narativne terapije, utemeljene na idejah socialnega konstruktivizma:

- Vsak človek je jezikovni in pomenotvorni sistem in tudi »[t]erapevtski sistem je tak jezikovni sistem«.
- »Pomen in razumevanje sta socialno konstruirana.« Konstruirata se v jeziku, v komunikaciji, ki v terapevtskem sistemu poteka na način dialoške izmenjave.
- »Terapevtski sistem je problem-organizirajoč, problem-raz-rešujoč sistem.«
- »Terapevtski razgovor je vzajemno iskanje in raziskovanje skoz dialog, dvosmerna izmenjava, križanje idej, v katerem se novi pomeni nepretrgano razvijajo v 'raz-reševanje' problemov.«
- »Terapevt je udeleženi opazovalec in udeleženi olajševalec terapevtskega razgovora.«
- »Terapevt vadi to terapevtsko umetnost z

uporabo razgovornih ali terapevtskih vprašanj [...] s položaja 'ne-vedenja'.

- »Problemi obstajajo v jeziku in problemi so enkratni za pripovedni kontekst, iz katerega pridobivajo svoj pomen.«

- »Preobrazbena moč pripovedi se nahaja v njeni zmožnosti nanovo povezati dogodke iz našega življenja v kontekstu novega in drugačnega pomena.«

Andersonova in Goolishian nista toliko osredotočena na samo proizvodnjo spremembe kot na odprtje prostora za razgovor, v katerem se lahko razvijejo novosti, nove zgodbe, pripovedi o sebi. Terapevtovo zavzemanje drže nevednosti po njih izkušnjah pomembno prispeva k odprtju prostora za dialog, saj v klientskem sistemu sproži refleksijo o terapevtovi potrebi zvedeti več o njem in njegovi zgodbi ter ga spodbudi, da s terapevtom podeli svoje samorazumevanje. Hermenevitično naravnane terapevta ne zanima vprašanje resnice ali laži klientove pripovedi, kot tudi noče imeti apriorne vednosti, vnaprejšnjega namena ravnanja v zvezi s klientovo problemsko situacijo. Narobe, zanaša se na klientovo razlago in vzame njegovo zgodbo resno, s čimer se pridruži njegovemu referenčnemu okviru, njegovemu hermenevitičnemu krogu doživljanja pomenov in (samo)razumevanja. Na ta način terapevt prispeva k vzpostavitvi konteksta za sodelovanje udeleženih akterjev, konteksta kot prostora razgovora, v katerem lahko vsakdo podeli z drugimi svoje pomena ter razvije nove, obenem pa ohranja medsebojno interpretativno različnost, ker mu ni treba varovati svojih stališč pred vsiljevanjem terapevtovih interpretacij niti ne prepričevati terapevta o svojih.

Andersonova in Goolishian (prav tam: 30) opisano vzdušje primerjata z Batesonovim pojmovanjem, da mora obstajati *prostor za že znano, če naj se razvije novo*. Tom Andersen (v Anderson, Goolishian, prav tam: 59) to naveže tudi na Maturanovo in Varelovo (1987) pojmovanje vloge perturbacij za biološko preživetje organizma: ker nas perturbacije ohranjajo pri življenju in nam omogočajo spreminjati se v skladu s svojim spremenljivim okoljem, jih potrebujemo, vendar ne smejo biti preveč različne od naše sposobnosti, da jih integriramo, saj se v nasprotnem pomenu naše preživetvene možnosti izničijo. Andersonova in Goolishian navajata (prav tam: 32) še primerjavo

z Brunerjevim (1984) razlikovanjem med »paradigmatsko« in »pripovedno držo«, pri čemer se interpret, ki zavzame prvi tip drže, osredotoči na razlago (vsebino) s pomočjo kategorij strokovno-teoretskega referenčnega okvira, kateremu pripada, medtem ko se interpret v pripovedni drži osredotoči na proces, na tukaj in zdaj v razgovoru z drugimi udeleženimi akterji. Paradigmatska drža ustreza drži vedočega, pripovedna pa drži nevedočega. Prva omogoča interpretu prepoznavati in potrjevati »univerzalne« pomena razlikovanih kategorij, druga prispeva k razvoju osebno izgrajenih pomenov, lokalnega jezika razumevanja. Hermenevitično naravnani terapevt ne želi spodbiti verodostojnosti klientove zgodbe, temveč si prizadeva naučiti se je in obenem omogočiti klientu, da jo znova pove na način, ki bo odprl prostor za razgovor in povečal možnosti ustvarjanja novih pomenov in nove zgodbe, ki bo povečal število njegovih možnih izbir.

Ko Andersonova in Goolishian (prav tam: 37) opredelita pripovedovanje zgodbe kot »re-representacijo doživetja«, koncepta reprezentacije ne uporabljata v uveljavljenem pomenu preslikave, temveč mislita dobesedno na »ponovno usedenje izkustva«, na »konstruiranje zgodovine v sedanjosti«. Pripovedovanje osebne zgodovine v sedanjosti je pripovedovanje nove zgodbe, postavljanje stare zgodbe v nov kontekst, njeno preokvirjenje. Terapevtova naloga je raziskovati klientove vire »doslej nepovedanega«, zlasti vire moči, kar zajame nov veter in jedra klientove radovednosti in želje po učenju ter omogoči njegovi domišljiji in predstavljalnosti ustvariti tako novo zgodovino kakor novo prihodnost.

Pomembno se mi zdi opozoriti, da se drža nevedočega v socialnem konstruktivizmu nanaša na terapevta (svetovalca) v odnosu do klientovega lokalnega (samo)razumevanja, medtem ko odpiranje prostora za razgovor ustvarja kontekst, ki omogoča terapevtovo (svetovalčevo) in klientovo sodelovanje v opredelitvi klientovega želenega razpleta problema in načrtovanje majhnih, uresničljivih, doslej nepreizkušenih korakov njegovega udejanjanja. Tako lahko interakcijo psihosocialne pomoči znova uzremo v plesu (strokovnjakove opuščene vnaprejšnje vednosti, torej) nevednosti in (klientove na novo vzpostavljene in vzdrževane) vednosti.

¹ Barnes, denimo, ponuja alternativno interpretacijo klientovega »odpora« kot prvega trenutka, ko klient nezavedno (točneje, v zavestni refleksiji nedostopnem redu interpretativne aktivnosti) zazna, začuti, da mu terapevt »vsiljuje svoj koncept njega«. Podobno problematizira analitski koncept »transfera« in navaja Batesonovo stališče, da je vsak odnos transferen (v vsakem odnosu ti veš nekaj, česar jaz ne vem). Upoštevanje takega pojmovanja transfera bi zahtevalo, na primer, vpeljavo opazujočih timov in spodbujanje in spoštovanje raznolikih, večkratnih opisov (Barnes 1998).

² Von Foerster je podprl možni predlog *kiber-terapije*, vendar smo učitelji iz Slovenije in Hrvaške navedli različne argumente proti temu izrazu (fonetično se izraz v slovenskem in hrvaškem jeziku sliši zelo trdo, nezvezno; preplavljenost s predpono kiber- v najrazličnejših tehnično, tržno in modno usmerjenih izrazih, kar briše pomen besede kibernetika v povezavi s psihoterapijo). V kibernetiki psihoterapije so sprejemljive vse teorije, vendar ne v pomenu eklektične mešanice, temveč v pomenu upoštevanja in ohranjanja razlik.

LITERATURA

- H. ANDERSON, H. GOOLISHIAN (1994), *The Client is the Expert: A not-Knowing Approach to Therapy*. V: Sh. McNAMEE, K. J. GERGEN (ur.), *Therapy as Social Construction*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications (25-39).
- G. BARNES (1994), *Justice, Love and Wisdom: Linking Psychotherapy to Second-Order Cybernetics*. Zagreb: Medicinska naklada.
- J. BOUVERESSE (1995), *Wittgenstein Reads Freud: The Myth of the Unconscious*. Princeton: Princeton University Press.
- D. P. FOURI (2000), *Friendliness and Suggestibility: An Ecosystemic Perspective*. V: V. DE PECALIS, V. A. GHEORGHIU, P. W. SHEEHAN, I. KIRSCH (ur.), *Suggestion and Suggestibility: Theory and Research*. München: M. E. G.-Stiftung (91-101).
- S. FREUD (1977), *Predavanja za uvod v psihoanalizo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- L. HOFFMAN (1994), *A Reflexive Stance for Family Therapy*. V: Sh. McNAMEE, K. J. GERGEN (ur.), *Therapy as Social Construction*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications (7-24).
- J. McLEOD (1997), *Narrative in Psychotherapy*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Sh. McNAMEE, K. J. GERGEN (ur.) (1994), *Therapy as Social Construction*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications.
- S. DE SHAZER (1994), *Words Were Originally Magic*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- C. TAYLOR (1997), *Philosophical Arguments*. Cambridge (Massachusetts), London: Harvard University Press.